

INNOVATSIYA IQTISODIY RIVOJLANISH OMILI SIFATIDA

Norbekova Go'zal Abduvahob qizi
O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
"Psixologiya" fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi global rivojlanish davrida innovatsiyalarning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri va iqtisodiy rivojlanish omili haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Innovatsiya, iqtisodiyot, rivojlanish, jamiyat, ekstensiv texnologiya, omil, korparativ, intensiv.

Bugungi kunda rivojlanishning ekstensiv omillari deyarli ishlab chiqarishning sifat jihatidan takomillashtirish asosida yo'lga qo'yilgan. Ya'ni ilmiy yutuqlardan har tomonlama foydalanish asosida milliy iqtisodiyot samaradorligini oshirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Mamlakatning raqobatbardoshligi va uning jahon iqtisodiyotidagi o'rnini innovatsion siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga bog'liq. Iqtisodning rivojlanishi, ilmiy tadqiqotlar va texnologiyalar sohasidagi orqada qolishni bartaraf etish – rivojlangan davlatlarning iqtisodiy xavfsizligi strategiyasi hisoblanadi.

O'zbekiston hayot darajasi, mehnat unumdorligi va iqtisodiy resurslardan foydalanish darajasi bo'yicha rivojlangan davlatlardan ancha oqsamoqda. Shu sababli, ushbu muammoni o'rganish, O'zbekiston iqtisodining barqaror rivojlanishining shakllari, usullari va ustuvor yo'nalishlarini aniqlash juda muhimdir. Innovatsion sohaning rivojlanish darajasi va dinamikasi aksariyat mamlakatlar uchun iqtisodiy o'sishning asosiy omili hisoblanadi. Binobarin, bugungi kunda mamlakatning jahon arenasidagi o'rnini ishchi kuchi va tabiiy resurslarning ko'pligi bilan emas, balki inson kapitali sifati, ta'lim darajasi, bilimlardan amaliy foydalanish xususiyati va innovatsion faoliyati bilan belgilanadi.

Innovatsiya - bu rasmiylashtirilgan ilmiy-tadqiqot natijalari hisoblanadi. Innovatsiyalar quyidagi shakllarda rasmiylashtirilishi mumkin: kashfiyotlar, ixtirolar, patentlar, savdo belgilari, yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot uchun hujjatlar, texnologiya, menejment yoki ishlab chiqarish jarayoni. Biroq, asosiy narsa yangilikni joriy qilish, uni yangilikka aylantirish va ijobiy natijaga erishishdir. Iqtisodiy tahlildagi yangiliklar asosiy, hal qiluvchi, ya'ni, ishlab chiqarish jarayonining mohiyatini tubdan o'zgartiradigan yoki bozorda ilgari noma'lum bo'lgan mahsulotni chiqarish imkoniyatini beradiganlarga, va faqat mahsulot shaklini yoki har qanday jarayonni o'zgartiradigan kichik mahsulotlarni. Shunday qilib, innovatsion faoliyat ikki bosqichdan iborat: birinchisi yangilikni sotib olishni (yoki yaratishni), ikkinchisi - uni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Shu sababli, sanoat korxonasining (va umuman jamiyatning) bunday faoliyatini faqat ushbu ikki bosqichni amalga oshirishni o'z ichiga olgan va iqtisodiy va boshqa turdagi ta'sirlarni keltirib chiqaradigan innovatsion deb atash mumkin. Sanoatdagi innovatsiyalar uchun foydalaniladigan resurslarning (mehnat, moddiy, moliyaviy, ilmiy va texnik) jami sanoatning innovatsion salohiyatini tashkil etadi. Innovatsion faoliyat maqsad emas, balki mamlakat iqtisodiyotini kengaytirilgan takror ishlab chiqarish va uning samaradorligini oshirish vositasidir. Innovatsiyalarni tushunishning nazariy yondashuvlarini o'rganish har tomonlama tasnif berishga imkon beradi [1].

"Innovatsiyalardan foydalanish darajasi" tasniflash xususiyati ikkinchisidan foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Masalan, mehnatning yakuniy natijalari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan davlat sektori ishchilariga ish haqi to'lashning yangi tizimini ishlab chiqarish milliy iqtisodiy darajadagi yangilik bo'lib, sanoatda mehnatni tashkil etishning yangi progressiv shakllari tarmoqdagi yangiliklar hisoblanadi. Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishini

boshqarish masalalari murakkab va ziddiyatli, chunki ular bir necha tomonlar - davlat, venchur kapital firmalari, olimlar va ixtirochilar hamda universitetlarning o'zaro ta'siriga ta'sir qiladi. Zamonaviy jamiyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida bilim iqtisodiyotini birinchi o'ringa olib chiqish uchun mamlakatning innovatsion rivojlanishi uchun ajralmas, to'liq va ayni paytda mobil va rivojlanayotgan strategik tizim va yangi texnologiyalarni tijoratlashtirish mexanizmlari yaratilishi zarur.

O'zbekistonda innovatsiyalar va korporativ ilm-fan bozorining rivojlanish darajasini oshirish uchun favqulodda ehtiyoj bor, bu ilmiy-tadqiqot deb nomlanadi. Makroinnovatsiya strategiyasini shakllantirishning har bir tomonida har xil ko'rsatkichlarning turlicha nisbatlarini hisobga olgan holda, ma'lum strategiyalarni tanlashda har bir aniq vaziyatda tomonlarni siljitish kerak. Strategiyalarni amalga oshirish qo'llab-quvvatlash choralari tizimini yaratishni talab qiladi [2]. Ko'rib turganingizdek, bu erda juda ko'p tahliliy ishlar talab etiladi va jiddiy tahlillar etarli bilimlarni talab qiladi. Bugungi kunda aksariyat sanoati rivojlangan mamlakatlarga o'tish bilan uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishga umid qilishadi.

Rivojlanishning innovatsion usuli, sanoat, umuman xalq xo'jaligi, ilm-fan va texnikaning so'nggi yutuqlari - axborot texnologiyalari, biotexnologiya, yangi materiallar, resurslarni va tabiatni tejash texnologiyalaridan kengroq foydalanish bilan tavsiflanadi. Shuning uchun korxonalar va umuman iqtisodiyotning innovatsion sezgirligini oshirish zamonaviy sanoat rivojlangan davlatning asosiy vazifalaridan biridir. Jamiyat uchun mavjud bo'lgan resurslarning cheklanganligi sababli har bir erishilgan texnologiya darajasi ishlab chiqarish imkoniyatlarining o'ziga xos egri chizig'i bilan tavsiflanadi [3]. Samarali ishlab chiqarish sharoitida bir ijtimoiy ehtiyojni qondirishga qilingan har qanday urinish boshqa ehtiyojni qondirish imkoniyatlarining pasayishiga olib keladi. Biri ikkinchisi uchun bir narsani qurbon qilishi kerak, bu egri chiziqdagi har bir nuqta jamiyat ixtiyoridagi barcha resurslardan va ilmiy-texnika yutuqlaridan maksimal darajada to'liq foydalanish bilan mavjud ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish darajasidagi ma'lum nisbaga mos keladi.

Tarix shuni ko'rsatadiki, yangi sanoat texnologiyalarini joriy etish har doim iqtisodiy o'sishga va aholining turmush darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan, bu esa rivojlanishning yangi bosqichida boshqa yangi yangiliklarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun sharoit yaratdi. Bu haqiqat, aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish darajasida etarlicha ko'tarila olmasliklarini tushuntiradi: sanoat bazasi, institutsional va sanoat muhiti yo'q. Shuning uchun ishchi kuchi va ixtirochilarning zarur malakasi mavjud emas. Markazlar ham yangilik va yaxshi ta'limni ham ko'rmaymiz, chunki unga kirish imkonsiz, natijada umuman jamiyatni o'zgartirish jarayoni zaif. M.Kastellsning fikriga ko'ra, umuman olganda "innovatsiyalar, yangi texnologiyalarni ishlab chiqarish va ulardan foydalanish markazlari o'rtasidagi munosabatlar qanchalik yaqin bo'lsa, jamiyatlarning o'zgarishi shuncha tezlashadi va ijtimoiy sharoitlar o'rtasidagi ijobiy teskari aloqalar shuncha ko'p bo'ladi [4].

Mamlakatimiz iqtisodiy rivojlanish darajasining o'sishi resurslar va ehtiyojlar nisbatlarida sezilarli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Iqtisodiy rivojlanishning yuqori darajasiga erishgan mamlakatlar ko'pincha resurslar etishmasligiga duch kelishadi. Shu bilan birga, mamlakat iqtisodiy rivojlanish darajasining o'sishi barcha iqtisodiy sub'ektlarning, birinchi navbatda, aholining shaxsiy ehtiyojlarining iqtisodiy ehtiyojlari tizimida miqdoriy o'sish va sifat jihatidan yangilanishga olib keladi [5].

Shunday qilib, iqtisodiy rivojlanish darajasi oshgani sayin cheklangan resurslar va aholi ehtiyojlarining cheksiz kengayishi o'rtasida ziddiyat kuchaymoqda. Ijtimoiy mahsulot moddiy tarkib bilan emas, balki yangilik darajasi bilan belgilanadi. Ishlab chiqarish xarajatlari tobora ko'proq nomoddiy investitsiyalarning miqdori va hajmiga - tadqiqot va tajriba-konstruktorlik xarajatlari, patentlar va litsenziyalar olish, ta'lim va o'qitish, konsalting xizmatlari, boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish va boshqalarga bog'liq. Hozirgi kunda ilm-fanni talab qiladigan tarmoqlar rivojlangan mamlakatlarning YaIMning o'rtacha yarmidan ko'pini tashkil etadi va ushbu tarmoqlar ishlab chiqarish, ish bilan ta'minlash, investitsiyalar va tashqi savdoda eng yuqori o'sish sur'atlarini boshdan kechirmoqda.

Iqtisodiy va innovatsion jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsiyalarni samarali va muvaffaqiyatli rivojlantirishning asosiy shartidir. Bozor iqtisodiyotining barcha vositalaridan foydalangan holda, innovatsion jarayonning barcha ishtirokchilarining faoliyatini diqqat bilan muvofiqlashtirish zarur. Bu banklarning kredit stavkalarini pasaytirishni, nodavlat sektordan moliyaviy resurslarni jalb qilishni, sanoat korxonalarining tobora ko'payib borishini innovatsion jarayonga jalb qilishni va shu bilan innovatsiyalarning iqtisodiy xavfini kamaytirishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

7. A.Taniyev "Innovatsion iqtisodiyot". Darslik. Samarqand, SamDU nashriyoti 2020 y. – 460 b.

8. Alibekov, D. (2020). Socio-philosophical basis of educational system development. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (90), 24-26. Soi: <http://s-o-i.org/1.1/TAS-10-90-6> Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2020.10.90.6>

9. Alibekov, D. (2021). СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ. Журнал музыки и искусства, 2(2).

Internet saytlar:

10. Library.samdu.uz

11. Mineconomy.uz

MAKTABGACHA TA'LIMDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

B. Norbekova

O'zMU Jizzax filiali "Psixologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi

M. O'roqboyeva

O'zMU Jizzax filiali "Oila psixologiyasi" yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida psixologik xizmatni tashkil etishdagi ayrim muammolar va ularni bartaraf etish shakllari bayon etilgan.

Tayanch iboralar: Maktabgacha ta'lim tashkiloti, bola tarbiyasi, psixologik bilim, psixologik xatolar, muomala, seminar-trening.

Bolalarni shaxs sifatida kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon natijasida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-ona, tarbiyachi, maktab, mahalla, do'stlari, jamoat tashkilotlari, atrof - muhit, ommaviy axborot vositalari va hokazolar bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi paytda fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash va uni barcha ta'lim muassasalariga tadbiq etish nihoyatda zarurdir. Bugungi kunda jamiyatimiz va hukumatimiz tomonidan ta'limning ilk bosqichi bo'lgan maktabgacha ta'lim muassasalariga katta e'tibor berib kelinmoqda. Maktabgacha ta'lim bolani har tomonlama kamol topib shakllanishini ta'minlaydi, unda o'qishga bo'lgan intilish hissini uyg'otib, muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi.

"Bolaning inson sifatida shakllanishi, avvalo, oilada va maktabgacha ta'lim tashkilotidagi sharoit va tarbiya ishlariga bog'liq. Olimlar va pedagoglar bola tarbiyasi qancha erta boshlansa, shuncha yaxshi, deb hisoblaydilar"-deb fikr bildiradi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev [1].

Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasi borasida Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov shunday deydi: "Ko'p yillik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan barcha informatsiyaning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda ular ekan"[2].